

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIREKTORAT
(NVE)
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Dato: 08.08.2025
Vår referanse: 20/25926-27
Deres referanse:
Saksbehandler: Anna Despard Asgard

Høringssvar 202201807: søknad om tillatelse til å bygge Søndeled kraftverk, Risør kommune

Viser til mottatt høring av søknad fra AS Egelands Verk om tillatelse etter vannressursloven til å bygge nytt Søndeled Kraftverk i Risør kommune i Agder fylke. AS Egelands Verk ønsker å reetablere kraftverket, ved å gjenoppføre anlegget. Det søkes nå om å rehabilitere eksisterende dam og bygge ny kraftstasjon. I denne søknadsrunden behandler NVE uttak av vann, rehabilitering av eksisterende dam, rørgate, ny kraftstasjon og permanent og midlertidig vei.

Agder fylkeskommune fikk utsatt svarfrist til 8. august, jamfør e-post 25.6.25.

Fylkeskommunen har følgende innspill:

Nyere tids kulturminner

Fylkeskommunens ansvar er blant annet å sørge for at det tas hensyn til kulturmiljø i planlegging av tiltak, samt sikre at regionale og nasjonale kulturmiljøinteresser blir ivaretatt.

Historisk sett har Søndeled vært preget av industri og kraftproduksjon i lang tid, og kulturmiljøet som helhet er vurdert å være av høy regional kulturhistorisk verdi. Dets beliggenhet innerst i Søndeledfjorden, med blant annet middelalderkirke og kirkested, det gamle tresliperiet, Søndeledbrua, lille Søndeled og den godt bevarte trehusbebyggelsen langs Hasåsveien, utgjør til sammen et svært godt bevart kulturmiljø. Kirkestedet Indre Søndeled er automatisk fredet og av nasjonal verdi. Deler av lille Søndeled (Eriksborg) er vedtaksfredet og således også av nasjonal verdi. Sporene etter tidligere vannkraftverk anes også som en viktig del av dette kulturmiljøet og stedets historie.

Det er planlagt reetablering av vannkraftverk på samme sted hvor tidligere vannkraftverk har ligget, samt gjenbruk av deler av eksisterende anlegg. Med hensyn til det eksisterende kulturmiljøet og stedets industrihistorie, stiller fylkeskommunen seg i utgangspunktet ikke negativ til reetablering av vannkraftverk. Det oppfattes videre som positivt at det er ønske om å istandsette og gjenbruke hele eller deler av eksisterende anlegg.

Det er viktig at en reetablering av vannkraftverket tilpasses og gjøres med hensyn til det bevaringsverdige kulturmiljøet som Søndeled består av. Den oversendte dokumentasjonen gir imidlertid ikke tilstrekkelig grunnlag til å kunne fullverdig vurdere hvilken innvirkning tiltaket vil ha på det eksisterende kulturmiljøet. Vi anmoder derfor om at dette oversendes.

Det må settes krav om at terrenginngrep utføres med stor varsomhet, slik at verken kirkestedet eller omkringliggende kulturmiljø forringes. Det er videre viktig at det settes tydelige krav til nybygg med hensyn høyder, volum, utforming og materialbruk for å sikre at dette hensyntar virkningen av anlegget, både i forhold til kirken og øvrig kulturmiljø. Det må foreligge illustrasjoner i form av snitt- og perspektivtegninger som viser kraftverkets fjern- og nærvirkning på omkringliggende miljø før eventuell godkjenning.

Det er viktig at permanent adkomstvei opparbeides skånsomt og medfører minst mulig inngrep i terreng for å begrense innvirkningen på eksisterende kulturmiljø.

Den norske kirke

Tiltaket gjelder opprusting/gjenoppbygging av tidligere demning og ny kraftstasjon. Tiltaket ligger like sør for Indre Søndeled kirke med omliggende gravplass. Biskopen stiller seg i prinsippet ikke negativ til tiltaket, men er opptatt av virkningene anlegget vil ha på kirkestedet som kulturminne og kirke og kirkegård, både under anleggsperiode og i drift.

Konsekvensanalyse for kirke og kirkested (KulturminneID 84718)

- Det er viktig at ny reguleringen a vannstand ikke skaper fare for erosjon, særlig for kirketomt/gravplass
- Det er behov for ytterligere dokumentasjon og gode illustrasjoner har med kirkestedet og viser volumet av kraftstasjonens virkning på kirkestedet sett fra flere retninger.
 - o Særlig er virkningen sett fra Øren (jfr bilde fra googlemaps) – i dag trær som kan ryddes. Hvor høyt kommer demning og kraftstasjon, sett fra bil/fotgjengerhøyde
 - o Positivt å få reetablert vannspeil mot kirkegård. Skråning opp mot kirke gror i dag igjen
 - o Viktig at volum for kraftstasjon ikke stopper utsikt mot kirken
 - o Utforming/estetikk må ta hensyn til kirken og omgivelsene.
- Rystelse ved sprengning kan gi sprekkdannelser i mur på kirkebygget
- o Utplassering av måleinstrumenter.
- o Maks-størrelse på sprenginger
 - Virkning av sementstøv/svevestøv
- o Undersøkes – f.eks. overflate/kalk
 - Virkning av anleggsarbeid (støy, trafikk etc)
- o Støyproblematikk knyttet til anlegg (anleggstrafikk/sprengning) og drift (turbiner og vannutslipp i luker) – i forhold til gravplass og gudstjenester/seremonier i kirken.
- o Viktig med gode avtaler f.eks. i forb. med begravelser og bryllup.

Kulturarv – automatisk freda kulturminner

Konsesjonsområdet strekker seg fra Stifoss til utløpet i Søndeledfjorden. Avdeling for kulturarv har ikke kjennskap til noen automatisk freda kulturminner i tiltaksområdet som det søkes konsesjon for. Det har ikke tidligere blitt gjennomført noen arkeologiske registreringer i dette området. Vi har gjennomført befaringer for å vurdere potensialet for uregistrerte automatisk freda kulturminner, iht. undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9. I området rundt demning og ny kraftstasjon, spesielt på vestsiden mot kirkegården, er det et visst potensial for uregistrerte kulturminner. Her kan det være uregistrerte aktivitetsområder fra ulike forhistoriske perioder, med lokalisering med tilknytting til ulike ressurser som vassdraget har.

Magasinet fra Stifoss og ned til demningen har vært ganske fullt ved befaringene, slik at det må en ytterligere befaring til for å vurdere potensialet. Per nå vurderer vi at det kan være et visst potensial for uregistrerte kulturminner ved Hommefoss, men det er flere andre områder som kan ha et potensial.

På bakgrunn av de befaringsene som har vært gjennomført til nå, varsler vi at det vil være nødvendig med arkeologiske registreringer for å avklare forholdet til automatisk freda kulturminner, jf. kulturminneloven § 9. Kostnadene med registreringen dekkes av tiltakshaver. Vi vurderer at registreringene vil være av begrenset omfang. Etter at vi har befart på nytt, vil vi oversende et kostnadsoverslag for registreringene.

Agder fylkeskommune anbefaler at den arkeologiske registreringen blir gjennomført før det fattes vedtak, slik at saken er mest mulig opplyst før det tas en avgjørelse i konsesjonssaken. Kontaktperson for den arkeologiske registreringen er Nils Ole Sundet, tlf. 90 74 53 63 eller epost nils.ole.sundet@agderfk.no.

Norsk Maritimt Museum (NMM)

NMM vurderer konsesjonssøknaden til Søndeled kraftverk ut fra hensynet til kulturminner under vann som er vernet eller fredet i henhold til kulturminneloven. Det er ikke rapport om kulturminner under vann i influensområdet til kraftverket, men det er heller ikke gjennomført systematiske registreringer av kulturminner under vann i området.

Ifølge konsesjonssøknaden skal vannstanden ovenfor kraftverket heves til samme nivå det tidligere har ligget på og det søkes ikke om ny reguleringsmagasiner. Et mulig nytt erosjonsområde er utløpet av kanalen fra kraftverket ut i Feierhølen til Søndeledfjorden. Her påpekes det i søknaden av vannets lave hastighet og kanalens oppbygging medfører lav sannsynlighet for erosjon.

NMM vil påpeke at om kulturminner under vann kan bli påvirket først og fremst er knyttet til om reguleringsreglementet vil tillate at vannstanden ovenfor kraftverket senkes under tidligere regulert nivå og om anleggsarbeid vil kreve inngrep i tidligere uberørte områder av sjø- eller elvebunn. Hensynet til kulturminner under vann må derfor vurderes nærmere når disse forholdene er avklart.

Uttalelse fra regional gravplassmyndighet

Saken gjelder høring av søknad om å bygge Søndeled kraftverk i Risør kommune. Det planlegges å rehabilitere eksisterende dam og bygge ny kraftstasjon. Det vil også være behov for adkomstvei som også skal brukes i anleggsperioden. Kraftverket ligger like ved Søndeled kirke og kirkegård.

Statsforvalteren er regional gravplassmyndighet. Oppgavene er samlet hos Statsforvalteren i Vestfold og Telemark. Anlegg, utvidelse, nedlegging og vesentlig endring av gravplass, krever godkjenning fra Statsforvalteren, se gravplassloven § 4 og gravplassforskrifta § 2.

Ut ifra dokumentasjon som er oversendt er det vanskelig å se hvordan tiltaket vil påvirke kirkegården. Vi vil derfor gi generelle råd og gjøre oppmerksom på de viktigste hensyn ved planlegging nær gravplassen, samt bestemmelsene i gravplassloven og -forskriften. Når det er utarbeidet mer detaljerte tegninger over kraftstasjonen, ber vi om å få dette oversendt. Vi anser støy, buffersone og byggehøyde som de mest relevante tema med tanke på hensynet til gravplassen.

Tiltak i nærheten av gravplass

Gravplassen har en særegen funksjon som sted for gjennomføring av gravferd, bearbeiding av sorg og som samfunnets felles minnested. Gravplassen sin spesielle funksjon gjør den sårbar for endringer i omgivelsene. Derfor er det ikke alle tiltak eller aktivitet som egner seg som nabo til gravplassen. Det det planlegges utbygging eller etablering av nye virksomheter nær en gravplass, må konsekvensene for gravplassen vurderes. Støy, byggehøyder, innsyn, og mulige avbøtende tiltak, slik som buffersone, byggegrense, er tema som må utredes tidlig i planleggingen.

Støy

I hht. Gravplassforskriften § 2 skal gravplass skal skjermes mot støy i samsvar med gjeldende retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging, T1442/21. Etablering av nye virksomheter og anlegg skal ikke føre til økt støynivå på gravplassen. Det opplyses at det kan bli noe støy i anleggsfasen. Vi anbefaler at det er kontakt med lokal gravplassmyndighet i anleggsfasen, slik at man unngår støyende arbeid når det er seremonier på gravplassen.

Buffersone

Det bør være en buffersone mellom gravplassareal og naboskap slik at gravplassens karakter ivaretas. Buffersonen skal skjerme mot innsyn og være konfliktdempende. Vanligvis er et felt med vegetasjon tilstrekkelig til å hindre sjenerende innsyn. Dersom det skal skjermes mot støy, kan vegetasjon kombineres med skjermingstiltak mot støy. Dersom det er skjermende vegetasjon på stedet i dag, bør det så langt som mulig ivaretas. Dersom det er nødvendig å fjerne vegetasjon, bør det plantes nytt når tiltaket er ferdig etablert.

Kulturmiljø

Søndeled er et kirkested fra middelalderen. Kirken og deler av kirkegården er automatisk fredet. Kirkegården inngår derfor i et område med verdifullt kulturmiljøer og landskap. Karakteren til det eksisterende kulturmiljøet legger vesentlige rammer og premisser for hva som kan aksepteres nær kirkestedet. Gravplassenes tidsdybde og kulturminner er viktige kvaliteter ved gravplassen som sted, og Statsforvalteren anbefaler generelt at hensynet til kulturminneverdiene vurderes nøye ved planlegging av tiltak nær gravplass.

Fisk og friluftsliv

Ingen merknader. Strekningen er anadrom og derfor Statsforvalterens ansvar.

Ingen ytterligere merknader.

Med hilsen

Anna Despard Asgard
Rådgiver miljø- og energisaker
Avdeling for samfunn, plan og miljø

Brevet er godkjent elektronisk.

Kopi til: STATSFORVALTEREN I AGDER
RISØR KOMMUNE